

Het gele monster van 's-Hertogenbosch

(Huber van Werkhoven, uit: Perfinpost, mei 2010)

Ook al stonk het in de binnenstad vaak naar koffiebranden en het roosteren van cacao, toch denken veel Bosschenaren met een zekere weemoed terug aan grootgrutter De Gruyter. Eigenlijk waren ze best wel trots op het Bossche bedrijf dat je in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw mocht betitelen als 'concern'. In de stad was De Gruyter één van de grootste werkgevers. Alleen in de productieafdelingen werkten al bijna 1500 personen van wie ruim een derde vrouw was. Nog afgezien van winkels in Duitsland en België telde het bedrijf in Nederland 525 winkels en 17 fabrieken en bood het werk aan zo'n 7000 medewerkers. Het stond daarmee aan de top van de markt. 'Piet d'n Dief', noemden Bosschenaren het bedrijf min of meer liefkozend; naar Piet de Gruijter, die in 1818 aan de Hooge Steenweg een grutterswinkelje begon, dat hij met slimheid en doorzettingsvermogen uitbouwde tot een florerende zaak.

*Afb. 1: Het 'gele monster' van De Gruyter aan de Smalle Haven.
(Met dank aan de heer R.J. Slim.)*

De familie de Gruijter bracht het bedrijf tot grote bloei, maar miste op een gegeven ogenblik de boot. Te aarzelend reageerden zij op nieuwe ontwikkelingen.

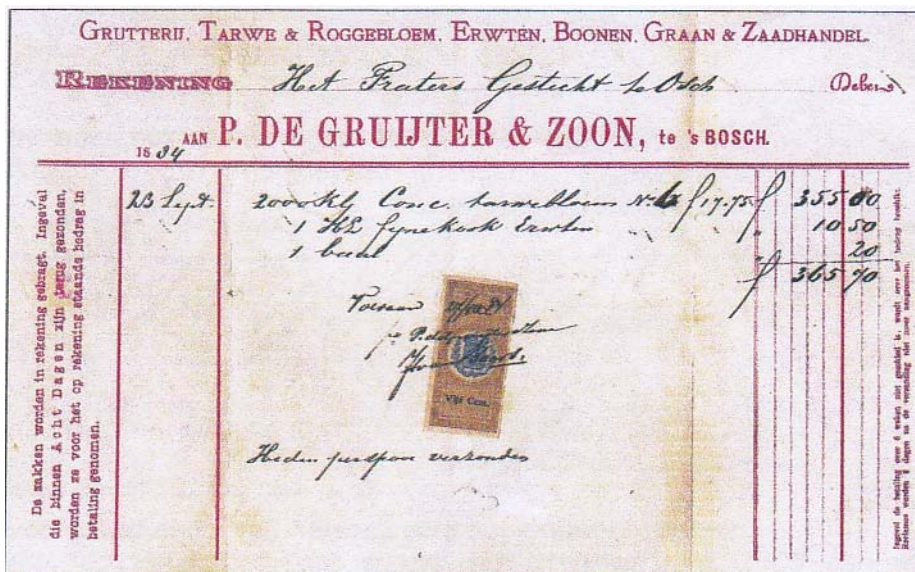
Albert Heijn streefde hen voorbij met zijn supermarkten. De prachtige luxe winkels van De Gruyter hadden het nakijken. Te lang hadden ze vastgehouden aan de stijl uit grootmoeders tijd en het wat oubollige imago van Ma Welgemoed. En van 'Moeders Bijdehandje, een trouw de Gruyter's klantje': het brave meisje dat in 1963 nog werd opgevolgd door 'Pim Pienter' met die enorme pet op z'n hoofd.

In 1970 nam de Steenkolen-Handelsvereniging (SHV) het bedrijf over, maar de neergang kon niet meer worden omgebogen of afgeremd. In het najaar van 1980 verdween het enorme fabrieks- en kantorencomplex tussen de Orthenstraat en Smalle Haven onder de slopershamer. Er is in 's-Hertogenbosch daardoor niet veel overgebleven van wat herinnert aan het machtige bedrijf van weleer.

Toen in 2001 het Noordbrabants Museum een druk bezochte tentoonstelling wijdde aan wat heette de 'Geschiedenis van een Kruideniersimperium', voerde nostalgie de boventoon. De bezoekers konden terugkeren in de tijd bij het zien van de oude winkelinterieurs, compleet met originele tegeltableau's, toonbanken en winkelvoorraad. Maar ook filatelistisch zijn er nog wel wat aardige De Gruyter-zaken op te dissen:

Afb. 2: Rekening uit 1884 in de vorm van een vouwbrief van P. de Gruyter & Zoon aan het 'Fraters Gesticht te Osch'. Het betrof 2000 kg. tarwebloem en een hectoliter erwten voor een bedrag van f 365,50. Een kruidenier let op de kleintjes. Dus moest er 20 cent worden betaald voor een zak, tenzij die binnen 8 dagen werd teruggestuurd.

Afb. 3. De rekening, tevens gezegelde kwitantie, uit 1884

Wij leveren onderstaande
 Artikelen in de Fijnste
 Kwaliteiten en tegen
 Concurrerende prijzen.

GRUTTENMEEL, BOEKWEITE-
 GRUT, HAVERGORT.
 BUDAPESTER TARWEBLOEM.
 IN SOORTEN

Extra fijne pakjes Tarwebloem.
 TARWEMEEL.
 ROGGEBLOEM, ROGGE MEEL.
 RIJSTBLOEM, GRIESMEEL.
 AARDAPPELMEEL MAIZENA.
 RIJSTSTIJFSEL.

Voeder voor Klippen en
 Pluimgedierte.

Grove Russische Grutten.
 VOEDERTARWE EN DUIVENBOONEN.

TARWE, ROGGE,
 GERST, HAYER,
 BOEKWEIT,
 M A Y S.

Wit en Zwart VOGELZAAD.
 HENNEPZAAD.
 GIERST.
 LIJNZAAD.
 GROENZAAD
 MOSTERDZAAD.

CAPUCIJNER EN GRAAUWE ERWTEN,
 GEPELDE ERWTEN.
 GROENE KROON ERWTEN.
 GEWONE GROENE ERWTEN.
 GELE ERWTEN.
 ALLE SOORTEN VAN WITTE, BRUINE
 EN GESPIJKELDE BOONEN.
**Alleen fijne Kookers
 worden door ons
 afgeleverd.**

ALLE SOORTEN VAN ZAADGRANEN VOEDER EN
 YEEMESTING ARTIKELEN.

TARWE EN ROGGE AFVAL,
 GROVEMEELSOORTEN, RIJSTEMEEL
 GERSTE AFVAL.
 ERWTEN VOOR MESTING ERZ.

96

Afb. 4: Heel efficiënt vormde de brief in gevouwen toestand een reclame voor waren als Budapester tarwebloem, Grove Russische grutten, hennepzaad en 'fijne Kookers'.

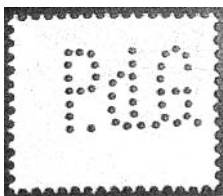
Afb. 5.: Prentbriefkaart verzonden in 1930. Rechts aan de Smalle Haven het beginstadium van het 'gele monster'. Het complex zou in de volgende decennia nog aanzienlijk worden uitgebreid. Schepen konden hier gemakkelijk hun goederen lossen en laden. Op de voorgrond een fraai, helaas eveneens gesloopt, urinoir.

Afb. 6: Vouwbrief (dat spaart een envelop!) uit 1905 aan de Nederlandsche fabriek van Spoorweg Materieel te Amsterdam. De tekst gaat over het gebrekkig functionerend waterpompje van een nieuwe koffiebrander.

Afb. 7: Brief d.d. 10.1.1928 met het reclamehandstempel 's-Hertogenbosch - bouwgrond v. handel & industrie / Vestig u in Den Bosch'. De postzegel is voorzien van de firmaperforatie 'P.d.G.' die De Gruyter gebruikte van 1914 tot 1935. (Met dank aan de heer Jan L. Verhoeven.)

Afb. 8: Achterzijde van een postzegel met de perfin P. d. G.

Afb. 9: De Gruyter gebruikte ook wel geperforeerde toeslagzegels 'voor het kind'.

Afb. 10: De Gruyter maakte al in een vroeg stadium gebruik van een frankeerstempelmachine van het merk Francotyp. Afdruk d.d. 30.4.1931.

Stempel 100 JAAR BETERE WAAR DE GRUYTER	HERTOGENBOSCH 20 6 39	0073	NEDERLAND 12½ CENT 965
Francotyp: <i>Gm 22408 Nr. 965</i> Post: <i>'s Hertogenbosch</i>			
Firma: <i>Deys' Handelsonderneming, Haag</i>			
Motor <i>Tornado</i> Nr. <i>511598</i> 220 Volt ~ 1/2 PS			
Übersetzung: Motor: / Masch.: Riemen			
Geliefert: <i>20.6.39.</i>			
Stand des Summenzählers:		Sperrung auf <i>100.--</i>	
Stand des Kartenzählers:		angefangene Karte Nr.:	
Plombenschlüssel (Post) gez. Nr.:		Permutationsnummer <i>6170a</i>	
Reserveklischees oder geänderte Klischees:		<i>1. a. m. kl.</i>	
Spezialeinrichtungen: <i>für Auswechsl. Klisch. einger. 2x</i>			
Merkmale:			
Fabrik Stelzenberg, Berlin SW66 3000, 5. 22.			

Afb. 11: Kaart behorend bij een nieuwe Francotyp Frankeermachine d.d. 20.6.1939. Reclametekst: 'Sinds 100 jaar betere waar.'

Afb. 12: In de bezettingsjaren was voedsel schaars en op de bon. Regelmatig stonden er lange rijen klanten voor de winkel van De Gruyter in de Hinthamerstraat. Dan was er weer iets te koop. (Foto Stadsarchief 's-Hertogenbosch.)

Afb. 13: Als zogenaamde 'zelfplakker' beschikte de firma De Gruyter over eigen aantekenstrookjes.

Afb. 14: Frankeermachinestempel met reclamegedeelte 'De Gruyter Koffie en Thee' ten tijde van de actie 'Droomwensen' in 1964.

Afb. 15: Nieuw voor De Gruyter: geen 10 % korting meer, maar zegeltjes sparen voor 'Droomprijzen' zoals speelgoed en centrifuges.

De zegeltjes moesten aangetekend worden opgestuurd. Veel klanten deden dat niet. Dan volgde Ambtshalve (A.H.) aantekenen in de plaats van bestemming. Normaal zou de geadresseerde tweemaal het ontbrekend aantekenenrecht moeten voldoen. In het speciale geval van deze grote actie bleef het bij het enkelvoudig recht van 45 cent.

Afb. 16: Op deze prentbriefkaart uit 1947 domineert het 'gele monster' van De Gruyter volledig het stadsbeeld in de Orthenstraat.

Afb. 17: Na de overname door de SHV in 1970 draaide de De Gruyterfabriek aan de Veemarktkade door onder de naam Hamido (Handelmaatschappij De Dommel). Het complex ging in 1981 dicht. Het wordt nu weer opgeknapt en krijgt een culturele bestemming.

Afb. 18: So war es mal... 'Het Snoepje van de Week'